

УДК 364(075.8)

DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2023.98.3>

Ю. В. МОСАЄВ

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи
КЗВО «Хортицька національна
навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧИХ ПРОСТОРІВ UNICEF ЯК ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО СУСПІЛЬНИХ ЗМІН ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В статті досліджено особливості функціонування дитячих просторів UNICEF як технологія соціальної адаптації дітей суспільних змін. Розглянуто зміну пріоритетів діяльності UNICEF під час повномасштабних військових дій на території України. Досліджено перспективність використання зазначених просторів під час військових подій на території сучасної України в залежності від категорії дітей та території їх знаходження за фактором рівня інтенсивності бойових дій. З'ясовано структуру функціонування дитячих просторів точка «Спільно» від UNICEF та клієнтську базу зазначених просторів. Досліджено доцільність роботи психолога і соціального аніматора та їх функціонал в рамках дитячої точки «Спільно» від UNICEF. В рамках дослідження з'ясовано особливості роботи з підлітками та батьками в рамках тематичних клубів на базі точок «Спільно» від UNICEF. Розглянуто переваги та доцільність застосування клубної системи в рамках дитячих просторів UNICEF дитячої точки «Спільно» під час воєнного стану в Україні. Досліджено роль комунікативної складової під час функціонування підліткових та батьківських клубів в рамках дитячих точок «Спільно». Розглянуто методологічні основи клубної системи на базі дитячих просторів під час повномасштабної російської військової агресії в Україні. Розглянуто приклад функціонування дитячої точки «Спільно» на базі гуртожитку «Хортицької національної академії». Розглянуто негативний вплив на дітей наслідків війни на прикладі соціологічного дослідження «Діти та війна», проведеного благодійною організацією СОС «Дитячі Містечка» та виходячи з результатів зазначеного дослідження, обґрунтовано актуальність соціального обслуговування та психологічної допомоги дітям ВПО та їх родинам. Розглянуто досвід психологічного консультування в рамках дитячої точки «Спільно» з використанням методики «кейс-стаді». Досліджено особливості занять з мінної безпеки в рамках дитячих просторів UNICEF.

Ключові слова: дитячий простір, точка «Спільно», UNICEF, соціальна анімація, соціальна адаптація, дезадаптація, соціальна ізоляція, тематичні клуби.

Постановка проблеми. Початок повномасштабного військового російського вторгнення в Україну актуалізував проблему адаптації дітей до умов військового стану. Ця проблема в різній мірі стала актуальною для всієї України в незалежності від рівня інтенсивності ведення військових дій. Так як навіть в тих регіонах України, де не ведуться активні бойові дії актуальною залишається проблема деактуалізації актуальних життєвих практик, характер яких під час військових подій зазнав суттєвих змін. В той же час десятки тисяч дітей були переселені в більше безпечні українські регіони та навіть закордон. Суттєвий відсоток із зазначеної категорії дітей зазнав негативного впливу на власну психіку, що спричинило психологічні травми та посттравматичні синдроми. Як наслідок ми маємо справу з актуалізацією проблеми соціальної ізоляції та дезадаптації у дітей. Відсутність дієвих технологій подолання зазначених станів може призвести до загострення цієї проблеми через перехід з індивідуального соціально-психологічного рівня на рівень міжособистісний та соціальний. Як наслідок ми можемо мати справу підвищенням рівня соціальної аномії через збільшення кількості соціальної девіації, делінквенції, збільшення рівня насильницьких практик в суспільстві, тощо. Зважаючи на військовий стан та зниження ефективності функціонування системи з надання соціальної допомоги, зазначена проблема набула ранг таких, що для її вирішення необхідно залучити додаткові ресурси. Одним з таких ресурсів є допомога міжнародних організацій, які в рамках власних гуманітарних місій готові допомагати країнам, які переживають гуманітарні кризи у зв'язку з війнами та іншими подіями техногенного характеру, що призводять до прогресу с соціальної аномії. UNICEF є міжнародним фондом ООН, що опікується проблемами дітей. Зазначений фонд веде активну діяльність на території всіх країн учасниць ООН. Не є виключенням з цього списку і Україна. Якщо до повномасштабного російського вторгнення діяльність UNICEF в країні зводилась до стратегічної діяльності спрямованої на захист прав дітей. Після 24 лютого 2022 року Україна перетворилась на країну, де UNICEF почав відігравати стратегічну роль для організації соціальної допомоги дітям, а сама країна перетворилась на стратегічну ціль діяльності фонду. Через порушення навчального процесу у школах та дошкільних закладах саме дитячі простори «Спільно» стали однією з ключових моделей виховного та дозвіллого розвитку дітей різного віку по всій території України.

Мета статті. З'ясувати особливості функціонування дитячих просторів UNICEF як технології соціальної адаптації дітей суспільних змін під час військового стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перші тижні російського військового вторгнення на територію України ознаменувались великим негативним впливом на дітей. На 24 березня 2023 року ОГПУ задокументувало 1407 випадків, того, що українські діти постраждали під час війни [1]. Ми можемо прогнозувати, що остаточно кількість дітей, що

постраждали від російської військової агресії буде суттєво переглянуто у бік збільшення через те, що повномасштабні військові події не дають можливості зафіксувати злочини у відношенні до дітей через значну кількість окупованих територій на Сході та Півдні України. Суттєво заважає цьому процесу знищення слідів злочинів російських солдатів та окупаційної влади по відношенню до дітей. Та навіть незважаючи на все це так за дослідженням «Діти та війна», проведеного благодійною організацією СОС «Дитячі Містечка»: «77% дітей-переселенців стали свідками обстрілів і бомбардувань, 73% перебували у сховищі, а майже 30% пережили окупацію. 4% маленьких українців пройшли через російські фільтраційні табори, а близько 8% дітей пережили голод та відсутність доступу до питної води» [2]. Тобто навіть офіційні цифри та результати соціологічних досліджень свідчать про неймовірний та захмарний рівень шкоди, що був нанесений українським дітям. Діти, що пережили всі зазначені події та діти, які більше року вже існують в світі з постійними повітряними тривогами та ракетними обстрілами вимагають адаптаційних і реабілітаційних заходів.

«Дитячий фонд ООН (UNICEF) відкрив своє Представництво у Києві у 1997 році. За цей час Фонд надав Уряду України допомогу на загальну суму 130 мільйонів доларів США, що дозволило розробити і реалізувати низку програм у галузі охорони здоров'я, води і санітарії, освіти та захисту прав дітей» [3]. В зазначений період часу фонд реалізовував проекти різної спрямованості, але головним чином вони були спрямовані на сприяння всебічного та гармонійного розвитку дітей. Після початку повномасштабного вторгнення ситуація кардинально змінилась і «UNICEF» запропонував Україні новий шлях щодо забезпечення доступу українських дітей та їх родин до гуманітарної допомоги.

Саме для того щоб українське суспільство змогло відповісти на виклики пов'язані із забезпеченням дітей всім необхідним у воєнний час «UNICEF» розробив та впроваджує програму «Спільно». Зазначена програма функціональна та включає кілька блоків (дитячі точки «Спільно»; гаряча лінія «Спільно»; «Спільно до освіти»; «Спільно до вчителів»; «Спільно до соціальних працівників»; «Спільно до здоров'я»; «Програма надання грошової допомоги»). Кожен із зазначених блоків має власну цільову аудиторію та місію, але разом вони і створюють масштабну програму, яка забезпечує систему соціального обслуговування українських дітей та їх родин, які опинились в складних життєвих обставинах.

На нашу думку основою програми «Спільно» є дитячі точки «Спільно». «З березня 2022 року по березень 2023-го більш як 150 точок «Спільно», розташованих по всій країні, прийняли понад 775 тисяч відвідувачів, з них 480 тисяч дітей. Дитячі точки «Спільно» забезпечують підтримку й надають послуги зокрема й тим українцям, що перебувають зараз на нещодавно звільнених територіях» [4]. І сьогодні можна

констатувати, що кількість цих дитячих просторів постійно збільшується у пропорції до впровадження нових проєктів. Сьогодні дитячі точки «Спільно» перетворились на модель комплексного соціального обслуговування дітей та їх родин через їх мультифункціональність та територіальну доступність у всіх районах Запоріжжя.

Дитячі токи спільно розташовані у школах, будинках культури, соціальних службах, гуртожитках та інших приміщеннях, де можливо створити невеличкий комфортний для дітей простір. Вибір приміщення для дитячої точки «Спільно» є важливим через те, що приміщення повинно мате зручне розташування для того щоб діти з батьками могли без застосування транспорту відвідати зазначений дитячий простір. Тому зручність та комфортність це важливі пріоритети програми і забезпечення їх є важливим логістичним заходом та вираженням соціальних пріоритетів UNICEF.

Дитячі точки «Спільно» можуть створюватись як безпосередньо UNICEF так і безпосередніми партнерами, що реалізують проєкти фонду. Одним з таких партнерів UNICEF є громадська організація «Українська освітня платформа».

Зазначена громадська організація реалізує проєкт «СПІЛЬНО для сім'ї», що впроваджується за підтримки Дитячого фонду ООН (UNICEF) у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій, Черкаській та Кіровоградській областях з листопада 2022 року по серпень 2023 року» [5]. В рамках зазначеного проєкту, крім освітнього та просвітницького компоненту, були створені дитячі точки «Спільно», в кожному із зазначених населених пунктів. Тобто яким би не був проєкт підтриманий UNICEF під час воєнного стану в Україні, він передбачає створення певної кількості дитячих просторів. Тобто це свідчить про рівень важливості створення дитячих просторів для UNICEF для самого фонду в рамках країни в цілому.

Одна з дитячих точок «Спільно» в рамках проєкту «СПІЛЬНО для сім'ї» була відкрита на базі КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР [6]. Зазначений простір розташований на території гуртожитку академії в місці компактного проживання ВПО. Це дозволяє надавати соціальні послуги дітям ВПО та їх родинам. Тобто реалізується модель базового контингенту для зазначеного дитячого простору. Саме тому понад 60% відвідувачів дитячого простору є діти, що проживають у зазначеному гуртожитку. Інші 40% відвідувачів заходів дитячої точки «Спільно» проживають в інших будівлях Хортицького району Запоріжжя. Тому кожен захід, дитячої точки «Спільно» передбачає залученість обидвох категорій дітей, що дозволяє досягнути додаткового адаптаційного ефекту від спілкування та діяльності в рамках колаборації. Сам простір має площу понад 20 квадратних метрів з дитячими меблями. Простір передбачає роботу двох фахівців: психолога та соціального аніматора, які несуть основне

навантаження в рамках заходів, що відбуваються в рамках дитячої точки «Спільно».

Роль соціального аніматора в рамках діючої дитячої точки «Спільно» зводиться до проведення анімаційних та освітніх заходів в рамках проекту, що реалізується за підтримки UNICEF за локацією дитячого простору. В деяких випадках можуть поєднуватись функції соціального аніматора та соціального працівника. Зазначення форма поєднання функціоналу можлива, коли функції соціального аніматора виконує фаховий соціальний працівник. Тоді він може паралельно виявляти соціальні проблеми дитини та її родини і перенаправити окремих дітей чи їх батьків до інших фахівців, які зможуть вирішити їх соціальні та інші важливі для них проблеми.

Важливим компонентом дитячих точок «Спільно» є функціонування клубів за інтересами. Зазначені клуби здебільшого представляють собою два формати: «Підлітковий клуб» та «Батьківський клуб». Зазначена форма робота представляє собою форму періодичних групових консультацій. Клубова система дає додаткові можливості для комунікації між однорідними групами, тобто в рамках зазначеної концепції між підлітками, які важко переживають вікову кризу та батьками, що відчують проблеми з вихованням дітей. В рамках клубу можна отримати як корисні поради психолога так і досвід подолання проблем від своїх однолітків та осіб зі схожими соціальними і психологічними проблемами. Зазначена форма має методологічні засади технології «рівний рівному» та не є основною в рамках дитячих точок «Спільно», але часто використовується за необхідністю, коли на це є запит від підлітків, або батьків, дітей, що відвідують заходи дитячої точки «Спільно». Крім терапевтичного ефекту, слід відзначити і те, що більшість дітей ВПО та їх батьків через високий рівень соціальної ізоляції мають потребу у відновленні комунікативних зв'язків та налагодженні соціальних контактів. І групова робота в рамках клубів сприятиме цьому процесу.

Одним з мотивів залучення зазначеного комунального закладу освіти те, що Запоріжжя є прифронтовим регіоном з високою питомою вагою ВПО. Так за дослідженням громадської організації "Yes". «Більшу частину ВПО та мешканців лінії фронту можна віднести до вразливих груп. Серед ВПО таких 63,3%, серед мешканців громад на лінії фронту – 73,1%. Більша частина як ВПО, так і мешканців громад на лінії фронту можуть собі дозволити тільки задоволення базових потреб через скрутне матеріальне становище» [7]. Тобто більшість ВПО, які перемістились до прифронтових міст на кшталт Запоріжжя мають значні соціальні та психологічні проблеми і соціальним статусом відносяться до груп ризику. Зазначені ризики в повній мірі екстраполюються і на їх дітей, тому прифронтові міста і вимагають додаткової активності у вигляді збільшення щільності локацій, де можна отримати якісні соціальні послуги як для дітей ВПО так і для їх

родин. Тим більш, що сьогодні контекст зазначеної проблеми зміщується і на дітей інших соціальних категорії. Наприклад через довготривалість воєнного стану більшість українських родин, що виховують дітей отримали значне психологічне та стресове навантаження, які призвели як до психологічних травм так і до посттравматичного синдрому. Актуалізувалась і соціальна проблематика пов'язана з дітьми, що виховуються в родинях військовослужбовців. Тай одним з головних нових контекстів українського воєнного та пост воєнного часу є дуже високий рівень замінованості на окупованих і деокупованих територіях. Міжнародні експерти вважають, що 30% української території сьогодні або заміновані, але постраждали від різного роду боєприпасів [8]. Саме тому, програма «Спільно» приділяє значну увагу мінній безпеці. Так як ще в 2015 році Україна стала світовим лідером за кількістю жертв від мін та «нерозірваних боєприпасів» [9]. Зважаючи на кількісні та якісні характеристики застосування мін на українській території під час військових подій 2022–2023 років, можна зробити невтішний прогноз з приводу кількаразового збільшення кількості постраждалих від мін. І тому вже сьогодні UNICEF займається профілактикою цього негативного явище. Для цього реалізуються такі проекти як «СПІЛЬНО для сім'ї» благодійної організації «Українська освітня платформа» [5]. В рамках проекту в ігровій формі дітям розповідають про правила мінної безпеки так як в майбутньому цей напрям безпеки стане пріоритетним для їх життя. Привабливість для дітей заходів з мінної безпеки забезпечує образ пса Патрона» [10]. Саме тому заняття з мінної безпеки мають такий високий рівень популярності серед дітей, через інтерактивність та цікавий рівень візуалізації і популярності пса Патрона. Це один з перших освітніх заходів з мінної безпеки, що реалізується в Україні, але вже зрозуміло, що він вимагає масштабування та подальшого розвитку на території всієї країни та реалізації подібних проектів за підтримки інших міжнародних донорів.

За сукупністю всього вище переліченого можна зробити висновок, що більшість українських дітей під час військового стану знаходяться в стані посттравматичного синдрому та соціальної ізоляції. Саме реагуючи на цю ситуацію в рамках дитячих точок «Спільно» передбачено надання психологічної допомоги через технологію кейс-стаді [11]. Тобто діти та їх родини, що потребують психологічного консультування отримують таку можливість через індивідуальну роботу з психологом.

Висновки. Російські військова агресія по відношенню до України актуалізувала перед сучасним українським суспільством безліч соціальних проблем. Однією з найактуальніших є проблема дезадаптації та соціальної ізоляції дітей. Велика кількість дітей через війну вимушена була покинути місця постійного проживання, діти втратили можливість спілкування зі своїм рідними та друзями. Десятки тисяч дітей стали свідками безпосередніх військових дій та ракетних

обстрілів більшості населених пунктів у різних частинах України, що призвело до численних психологічних та фізичних травм. Дошкільнята у прифронтових містах втратили можливість відвідування дошкільних закладів, а школярі зазнали обмежень в доступі до освіти і активного дозвілля. Реагуючи на зазначений комплекс проблем міжнародний дитячий фонд ООН (UNICEF) реалізує гуманітарну програму «Спільно» одним з компонентів якої є дитячі точки «Спільно», де діти отримують можливість відновлення доступу до освіти, дозвілля, психологічної консультації, а їх родини на соціальний супровід у вигляді батьківських клубів та гуманітарну допомогу. Зважаючи на те, що сьогодні в Україні вже функціонують більше 150 дитячих точок «Спільно» і їх кількість буде збільшуватись, діти в рамках точок «Спільно» отримують разом зі своїми батьками низку соціальних послуг адаптаційного характеру, то можна засвідчити, що дитяча мережа точок «Спільно» перетворилась на технологію соціальної адаптації дітей до суспільних змін під час військового стану в Україні.

Список використаної літератури

1. Богданьок О. Понад 1407 дітей постраждали в Україні внаслідок війни. URL. <https://suspilne.media/423897-ponad-1407-ditej-postrazdali-v-ukraini-vnaslidok-vijni-ogru>
2. Щербань С, Черноусов А, Прашко О. Результати дослідження «Становище внутрішньо переміщених сімей із дітьми, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в умовах війни». URL. https://sos-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/rezultaty-doslidzhennya-dity-i-vijna-veresen-lystopad-2022r.pdf?fbclid=IwAR2caK2OMR0jW-JvkXut0Hk6p2FTdAxO_7E-17OmiedFU2ZPJSsUrsRRuL8
3. ЮНІСЕФ в Україні. URL. <https://www.unicef.org/ukraine/%D1%89%D0%BE-%D0%BC%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BC%D0%B>
4. «Спільно» – програма гуманітарної підтримки сімей з дітьми в Україні. URL. <https://www.unicef.org/ukraine/spilno-social-support>
5. Реалізація проекту «СПІЛЬНО для сім'ї» благодійної організації «Українська освітня платформа». URL. <https://hfks.org.ua/novini/realizaciya-proktu-splno-dlya-sm-blagodjno-organizac-ukranska-osvtnya-platforma/>
6. Відкрито простір «Дитяча точка. Спільно». URL. <https://khnra.edu.ua/2023/04/02/vidkryto-prostir-dytuacha-tochka-spilno/>
7. У Запоріжжі презентували результати дослідження щодо актуальних потреб мешканців прифронтових громад регіону та ВПО. URL. <https://zor.gov.ua/content/u-zaporizhzhii-prezentuvaly-rezultaty-doslidzhennya-shchodo-aktualnyh-potreb-meshkanciv>
8. Україну визнали найзамінованішою країною у світі: понад 30% території вкрита нерозірваними мінами та боєприпасами. URL. <https://novynarnia.com/2023/04/27/ukrayinu-vyznaly-najzaminovanishoyu-krayinoyu-u-sviti-ponad-30-terytoriyi-vkryta-nerozirvanymy-minamy-ta-bojeprypasamy-globsec/>

9. Україна – один з «лідерів» за кількістю жертв мін. URL. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-38073177>

10. Текст диктанту «Пес Патрон застерігає». URL. <https://www.unicef.org/ukraine/note/patron-dictation-text>

11. Stake R. E. Qualitative Case Studies. In N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (Eds.). *The Sage handbook of qualitative research*. 2005. P. 443–466.

Mosaiev Yu. V. Features of the functioning of UNICEF children's spaces as a technology of social adaptation of children to social changes during marital state in Ukraine

The article examines the peculiarities of the functioning of UNICEF children's spaces as a technology for social adaptation of children to social changes. The change in the priorities of UNICEF activities during full-scale military operations on the territory of Ukraine was considered. The perspective of using the specified spaces during military events on the territory of modern Ukraine was studied, depending on the category of children and the territory of their location, according to the factor of the level of intensity of hostilities. The structure of the functioning of children's spaces, the "Together" point from UNICEF, and the client base of these spaces were clarified. The expediency of using the club system within the UNICEF children's spaces of the "Together" children's point during the martial law in Ukraine were considered. The role of the communicative component during the functioning of adolescent and parent clubs within the framework of children's points "Together" was studied. The methodological foundations of the club system based on children's spaces during the full-scale Russian military aggression in Ukraine are considered. An example of the operation of the children's point "Together" on the basis of the "Khortytsa National Academy" dormitory was considered. The negative impact on children of the consequences of the war was considered on the example of the sociological study "Children and War", conducted by the charitable organization of SOS "Children's Villages", and based on the results of this study, the relevance of social services and psychological assistance to IDP children and their families was substantiated. The experience of psychological counseling in the framework of the "Together" children's center using the "case study" method was considered. Peculiarities of mine safety classes within UNICEF children's spaces were studied.

Key words: children's space, "Together" point, UNICEF, social animation, social adaptation, deadaptation, social isolation, thematic clubs.